

**ПОЛТАВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЕКОНОМІКИ, УПРАВЛІННЯ,
ПРАВА ТА ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ**

Освітньо-професійна програма Місцеве самоврядування
Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування
Ступінь вищої освіти Бакалавр

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

Тамара ЛОЗИНСЬКА

28 травня 2024 року

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему: «Формування державної мовної політики в Україні в контексті
російської агресії»

виконав здобувач вищої освіти денної форми навчання

Сало Максим Сергійович

Керівник кваліфікаційної роботи

Євгеній ПАНАСЕНКО

Полтава – 2024 року

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ.....	6
1.1. Роль держави в державотворчому процесі.....	6
1.2. Еволюційні етапи мовного законодавства України та його основні особливості в умовах воєнного стану	10
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В СФЕРІ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	18
2.1. Загальна характеристика закладу вищої освіти в Україні.....	18
2.2. Основні особливості формування мовної політики у закладах вищої освіти в Україні в умовах російської агресії	29
2.3. Шляхи вдосконалення мовної політики в закладах освіти в Україні в умовах війни.....	33
ВИСНОВКИ.....	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	41
ДОДАТКИ.....	47

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Одним із структурних елементів формування колективної (національної та регіональної) ідентичності являється мова. Саме вона є головною ознакою нації, завдяки якій забезпечується нормальне функціонування національного (державного) організму в усіх його виявах: політичному, економічному, культурному. Нові надскладні, воєнні умови життя українців вимагають єдності, повного взаєморозуміння кожного члену нового суспільства, яке вже не зможе бути задоволеним колишньою мовною практикою з її нестабільністю.

Важливим аспектом національної державної політики залишається регулювання державної мови та мовних прав населення. Одним із найбільш пріоритетних напрямів освітнього процесу в закладах освіти в Україні є питання функціонування державної мови. Принципове значення для майбутнього української мови має національна свідомість та мовна гідність.

Проблематика здійснення та визначення державної мовної політики актуалізована на сьогодні необхідністю вдосконалення національного законодавства, імплементації міжнародно-правових норм і стандартів в галузі прав і свобод людини, зміни пріоритетів, цілей, завдань, напрямків реалізації мовної політики у таких галузях, як освіта, засоби масової інформації, судочинство та діловодство. З огляду на вищезазначене, дослідження актуальних проблем, до яких відноситься й мовна політика в умовах воєнного стану в країні, активний пошук об'єктивної істини за допомогою сучасних теоретико-правових підходів є надзвичайно важливим завданням.

Проблематика, пов'язана з мовою та мовною політикою України, знайшла досить широке відображення у філософському та науково-теоретичному дискурсі. Зокрема, її основні проблеми порушувались в роботах філософів різних епох, таких як: Аристотеля, Ф. Бекона, Л. Вітгенштейна, Т. Гоббса, В. Гумбольдта та інших.

Різноманітні аспекти формування та реалізації державної освітньої політики досліджували у своїх працях такі українські вчені як: Б. Анжонюк [6;7], О. Демська [2], Е. Мальцева [2], Т. Воропаєва [11], Є. Панасенко [38-39], Ю. Чередник [36].

Основні особливості мовного законодавства та мовної політики в умовах російської агресії висвітлені в працях таких науковців: Т. Кремінь [5], Ю. Короткова [25], Т. Сабельникова [25], О. Чуєшкова [4], О. Куць [20] та інші.

Зв'язок роботи з науковими темами. Кваліфікаційна робота виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт ПДАУ за темою: «Формування ефективної системи публічного управління в Україні» (номер державної реєстрації 01170003104).

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є філософський аналіз формування державної мовної політики в Україні та концептуально-теоретичне обґрунтування її потенціалу в закладах освіти в контексті російської агресії.

Відповідно до мети дослідження в кваліфікаційній роботі поставлено до розв'язання такі завдання:

- з'ясувати роль та місце мови у державорчому процесі;
- дослідити основні етапи формування мовної політики в Україні;
- визначити основні особливості відродження українізації в умовах повномасштабного вторгнення росії;
- пояснити особливості формування мовної політики закладів вищої освіти України в умовах російської агресії;
- обґрунтувати перспективні шляхи розвитку мовної політики в закладах освіти в умовах російської агресії та у зв'язку із заявкою України на вступ до ЄС.

Об'єктом дослідження є процес формування державної мовної політики в Україні в контексті російської агресії.

Предметом дослідження є теоретичні та практичні аспекти формування державної мовної політики в сфері освіти.

Методи дослідження: Під час написання кваліфікаційної роботи використані наступні методи дослідження: діалектичний, історичний, порівняльний, аналітичний, соціологічний, метод гервеневтики. З метою аналізу Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [15] використовування індуктивний метод. Застосування зазначених нами методів наукового дослідження сприяло всебічному розгляду досліджуваного предмету в цілісності, зокрема, в процесі історичної і соціокультурної еволюції, в контексті суперечностей та перспектив розвитку, у тісному взаємозв'язку його основних сегментів та чинників.

Інформаційною базою дослідження являється мовне законодавство з досліджуваної теми [15; 22; 31 – 35]; інформація із офіційного сайту Міністерства освіти і науки України; інформація із офіційного сайту Полтавського державного аграрного університету (<https://www.pdau.edu.ua/department/kafedra-publichnogo-upravlinnya-ta-administruvannya>) [1]; інформація з офіційної сторінки кафедри публічного управління та адміністрування ПДАУ у Facebook; особисті спостереження автора наукового дослідження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості використання науково обґрунтованих теоретичних висновків та практичних рекомендацій кваліфікаційної роботи в практичній діяльності закладів вищої освіти в Україні.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження за темою кваліфікаційної роботи оприлюднені у формі доповідей на конференціях.

1. Сало М. Показові зрушення в мовній політиці України в умовах воєнного стану. *Матеріали студентської наукової конференції Полтавського державного аграрного університету* за результатами проходження виробничої практики.

Кваліфікаційна робота викладена на 40 сторінках, складається зі вступу, 2 розділів, висновків, списку використаних джерел, що включає 40 найменувань. Робота містить 10 таблиць, 11 рисунків, 11 додатків.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ

1.1. Роль держави у державотворчому процесі

У процесі групової взаємодії суспільства, мова виступає одним із критеріїв самоідентифікації індивіда. Мовна ідентичність, на рівні з релігією, етносом, територією є лише одним з можливих сценаріїв конструювання національної ідентичності. Тобто, мова є одним з важливих елементів культурної ідентичності, яка в свою чергу є однією зі складових поняття нації.

З економічної та політичної точки зору, мова детермінує рівень культурного продукту, що виробляється в конкретній державі. Культурний продукт залежить від первинності, автентичності, розвиненості та унормованості використовуваного мовного коду, а автентичний продукт є більш конкурентоздатним.

Розглядаючи витoki національної ідентичності, Б. Андерсон [2, с. 163] виділяє спільність мови як один з можливих міфів національного процесу, поруч із міфами спільної культури, спільної землі та спільної історії. О. Демська та Е. Мальцев [3] відзначають, що однією з характеристик мови є сила. Згідно з авторами, вона залежить від кількості мовців, для яких мова є рідною, величини та кількості груп людей, що розмовляють цією мовою у світі, мобільності її носіїв, культурних цінностей, рівня економіки, політичної ситуації.

Загально визнаним у мовознавстві являється положення щодо безпосереднього зв'язку мови з усіма сферами діяльності людини, адже основна функція мови – бути засобом спілкування, зберігати й передавати знання, взаємне розуміння [4]. У зв'язку з цим, питання мовної політики одразу зачіпає ряд фундаментальних елементів соціального життя:

національну безпеку, державну комунікацію та державні послуги, соціальне обслуговування, освіту та багато інших важливих елементів (рис. 1.1).

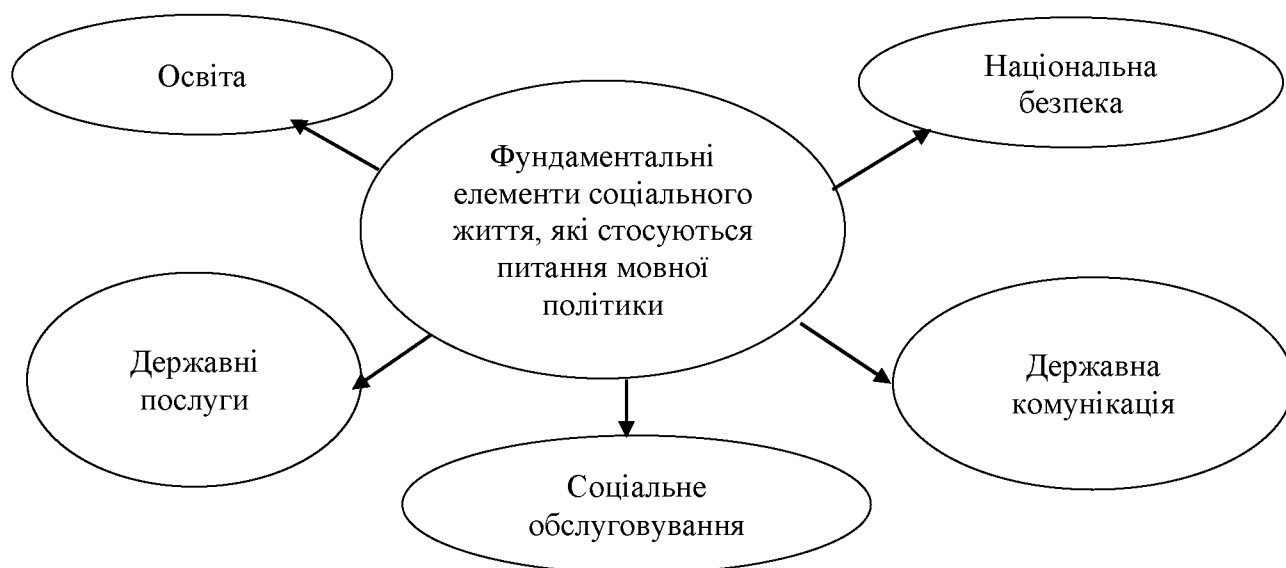

Рис. 1.1. Фундаментальні елементи соціального життя, які стосуються мовної політики

Джерело: сформовано автором на основі [3; 4]

Значення складових націєтворення та будівництва національної ідентичності особливо зростає в контексті «молодих держав» (наприклад, держави пострадянського простору) або постколоніальних держав – тобто таких, чия історія незалежності відносно невелика та постає завдання створювати спільну національну ідентичність з метою збереження національного суверенітету. Саме для таких держав мова може відігравати особливу роль у контексті культурної інтеграції.

Характеризуючи постколоніальні процеси африканських держав, науковиця Дж. Юстус показує, що вибір національної мови став одним із найбільш нагальних у державотворчому процесі незалежних африканських країн [2]. Дослідниця вказує на той факт, що вибір мови колишньої метрополії як державної мови незалежної держави, спричиняє значний емоційний резонанс, так як інституціоналізація мови колишнього колонізатора

спрацьовує як постійне нагадування травматичного досвіду незалежних часів та критикується як підтримка колоніального спадку .7

У прикладі африканських країн та незалежної Індії вибір національної мови має символічне значення сили та потужності автентичної культури та мови, посилення якої є маніфестацією самостійності титульної нації в державі.

Брубейкер та Купер [23] визначають такі функції соціальної ідентифікації (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Основні функції соціальної ідентифікації (за Брубейкер та Купер)

Назва функції	Її основний зміст
Ідентифікація та категоризація	Ідентифікація визначається внутрішнім бажанням людини ідентифікувати себе з певними характеристиками чи аспектами та ідентифікуванням індивідів іншими особами. При цьому людина користується певними ярликами та характеристиками, які можуть базуватися на статі, расі, гендері, релігії, мові і тому подібне.
Розуміння себе та соціальна локація	Дана функція базується на визначення індивідами себе у своїх власних категоріях в межах особистого контексту. Відмінність цієї функції від попередньої у тому, що у випадку ідентифікації та категоризації індивіди послуговують своїм усвідомленням контексту та набору характеристик, а не соціально визначеним універсальним значенням. Самоідентифікація дозволяє індивідам реідентифікувати себе незалежно від приписаних їм ідентичностей.
Спільність, пов'язаність та групування	Ці функції визначають використання спільних настроїв та реляційних зв'язків, що зв'язують членів спільноти одне з одним, створюючи відчуття приналежності конкретній групі. Ця функція відображає також дистанціювання себе від «чужих» та конструювання соціальних відмінностей.

Джерело: [23]

Згідно з А. Блекледжем [24], мовний вибір тісно пов'язаний з мовною ідеологією, політичним впливом та владними відносинами. Цей зв'язок обумовлюється різним статусом окремих мов у професійній, соціально-економічній та соціально-культурній сферах. Основною вимірною оцінкою статусу конкретної мови може бути рівень її вжитку на глобальному рівні, наскільки володіння цією мовою є затребуваним як на локальному, так і на глобальному ринку праці, соціальні групи чи класи використовують цю мову, іншими словами, яким є лінгвістично-культурний капітал мови.

Лінгвістично-культурний капітал мови, як і будь-який інший капітал, не є примордіальною та незмінною категорією, тож у процесі владних відносин та, зокрема за допомогою певної державної політики може бути примножений чи зменшений. Одним із способів регуляції лінгвістично-культурного капіталу є формування мовної ідеології.

Мовна ідеологія – це набір переконань щодо мови, сформованих її носіями щодо раціоналізації чи обґрунтування сприйняття мовної структури та використання, який відображається у «самоочевидних» ідеях та трактуваннях певної групи щодо ролі мови у соціальному досвіді її членів. Сам термін «мовна ідеологія» походить з дисципліни лінгвістичної антропології та характеризує такі соціальні відносини, у яких мова наділяється рядом характеристик у категоріях якості, цінності, статусу, норми, функції, володіння і тому подібне.

Варто відзначити, що мовна ідеологія не завжди є частиною предмету дослідження мовної політики, адже цей феномен актуалізується за умови взаємозв'язку між мовним досвідом та соціальної стратифікацією.

Згідно з Ж. Блумауертом [25], мовні ідеології виконують наступні функції (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Основні функції мовних ідеологій

Назва функції	Її зміст
Регулювання практичного мовного режиму у публічній сфері	Відомі політики, які базуються на мовній ідеології, конструюють зображення «соціально бажаного» використання мови та ідеального мовного розподілу у суспільстві.
Продуктування та регулювання ідентичності	Держава може формувати прискриптивні етнолінгвістичні ідентичності. У такому випадку метою державної мовної політики являється «автоматичним» скеровуванням індивідуальної поведінки. Такий характер політики особливо притаманним державам, які прагнуть сформувати монолінгвістичне суспільство у своїх межах. Часто здійснюється перебільшення ролі мови у суспільному житті.
Нормативування	Формування етноцентричної та внутрішньо гомогенної («чистої», нормативної) мови та проектування саме такого зображення державної мови у зовнішній світ.

Отже, за цієї умови лінгвістично-культурний капітал мови та вид мовної ідеології стають аналітично важливими одиницями при її детальному дослідженні. Мовна ідеологія набуває особливого значення у таких умовах, якщо користування певною мовою у публічній та приватній сфері відображає владні стосунки у соціальній структурі суспільства.

1.2. Еволюційні етапи мовного законодавства України та його основні особливості в умовах воєнного стану

Мовне питання нерозривно пов'язане з боротьбою українського народу за незалежність, утвердженням державності та суверенітету. Першим правовим актом, який засвідчив утвердження державності України, стало проголошення 1989 року української мови державною мовою УРСР. У прийнятому тоді Законі про мови зазначалося, що «українська мова є одним із вирішальних чинників національної самобутності українського народу, а її державність забезпечує «гарантування його суверенної національно-державної майбутності». У «Декларації про державний суверенітет України» (1990 р.) зазначалося, що держава забезпечує «функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя».

16 липня 2019 р. набув чинності Закон України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [30]. Закон регулює функціонування і застосування української мови як державної в усіх сферах суспільного життя на всій території України. Окрім цього, він відіграв надзвичайно важливу роль у зміцненні української незалежної держави. Перші два роки його дії підтвердили ефективність Закону та його консолідуючу роль.

Також закон охоплює найбільшу сферу застосування закону серед усіх попередніх мовних законів. Так, відповідно до статті 2 Закону, він регулює функціонування і застосування української мови як державної у сферах

суспільного життя, визначених цим Законом, на всій території України, до сфери дії закону не належить сфера приватного спілкування та здійснення релігійних обрядів [30, ст. 2].

Ухвалення вказаного Закону України, безумовно було важливим кроком уперед. Проте його чинність не вичерпує всіх питань щодо механізму захисту державної мови та прав громадян на її використання. Усе зазначене вище говорить про доцільність виокремлення політики розвитку, захисту та забезпечення функціонування державної мови в окрему складову державної мовної політики України.

У 1996 році державна українська мова одержала конституційне закріплення, і тим самим мовна політика України набула легітимного нормативно-правового статусу державної.

Україна, здобувши у 1991 р. незалежність, як і інші країни, які нещодавно стали суверенними, але й досі не позбулися політичного та культурного тиску колишніх метрополій, постали перед необхідністю побудови оптимальної державної мовної політики, що стає важливим інструментом державотворення та підтвердженням обраного шляху незалежного розвитку [20].

Функціонування мови титульної нації та мов національних меншин, а також захист їх мовних прав в усіх сферах політичного, економічного і культурного життя є пріоритетним напрямом державної політики кожної демократичної держави, що стала на шлях демократичного розвитку та міжнаціональної злагоди [36, с. 22].

Із виборенням незалежності нові держави, утворені на території СРСР, відмовилися від мовної політики комуністів і проголосили мову нації, що дала назву державі, державною. У частині 1 ст. 10 Конституції України [21, ст. 10] визначено, що державною мовою в Україні є лише одна – українська. Важливість на цьому етапі полягає у тому, що вона дає чітку орієнтацію суспільству (організаціям, установам, громадським товариствам, іншим суб'єктам) у розв'язанні мовних проблем та напряму мовного будівництва.

У частині 2 Конституції України [21] розкривається зміст терміну «державна мова», всебічний розвиток і функціонування якої в усіх сферах суспільного життя та на всій території України забезпечується державою.

Забезпечення функціонування української мови реалізується наступними засобами: законодавчими, економічними, культурними та державно-ідеологічними та іншими (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Основні засоби, які сприяють забезпеченню функціонування української мови

Назва засобу	Його характеристика
Законодавчими	закони України, нормативно-правові акти
Економічними	обов'язкове фінансування держави
Культурними	освітня, духовна та інформативна сфера
Державно-ідеологічними	утвердження основних загальнолюдських цінностей

Державне забезпечення мовної політики Конституція України покладає на органи виконавчої влади.

Варто зазначити, що при розгляді різних моделей, стратегій та методів здійснення мовної політики, на нашу думку, враховується той факт, що питання мовної належності безпосередньо пов'язане з етнічною, культурною ідентифікацією громадян, а сама мова – інструментом політики. У зв'язку з цим, постає завдання цілісного теоретико-правового підходу з метою розв'язання мовних проблем, визначення ролі держави, принципів, якими вона керується в здійсненні мовної політики, економічних чинників мовних відносин та проблем глобалізації [6]. Потім на основі отриманих результатів дослідження, визначаються основні напрямки реалізації мовної політики для кожної держави у сферах життєдіяльності, де роль мовного питання відіграє важливе значення.

Згідно зі статтею 9 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [30, ст. 9] володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків зобов'язані

керівники закладів освіти всіх форм власності, педагогічні, науково-педагогічні й наукові працівники. Ця законодавчо-закріплена норма може не стосується іноземців чи осіб без громадянства, які працюють у закладах освіти та наукових установах на тимчасовій основі як наукові, педагогічні, науково-педагогічні працівники або викладачі іноземної мови.

На нашу думку, варто звернути увагу, на рішення Конституційного Суду України від 16 липня 2019 року № 10-р/2019 про визнання Закону України «Про освіту» [31] таким, що повністю відповідає Конституції України. В рішенні зазначається, що українська мова як державна є обов'язковою на всій території України в державній сфері, а також у публічних сферах суспільного життя. Зокрема, це стосується і сфери освіти. Рішення Конституційного Суду України є обов'язковим до виконання, остаточним та не підлягає оскарженню.

Мовна політика як наукова проблема в Україні тривалий час, з ідеологічних міркувань, замовчувалася. Навіть побіжна згадка про неї могла бути витлумачена як український буржуазний націоналізм. Вона довго впроваджувалася в руслі «творення» єдиного радянського народу з єдиною інтернаціональною культурою [7].

Після розпаду Радянського Союзу російська влада послідовно відмовлялася визнавати право України на незалежність та суверенітет. На їх погляд, українська мова не могла бути самостійною мовою, а являється діалектом російської. За умов Радянського Союзу українська мова хоч і легально визнавалася, але фактично була ієрархічно нижчою за російську – українську мову позиціонували як мову селянства, в той час як російська була мовою урбанізацій, економічно та культурно розвинених міст [20].

Насправді ж проблема мови набувала в Україні особливої гостроти, навіть суто «філологічне питання мало політично-репресивне забарвлення». Методологія мовної денаціоналізації серед українців активно застосовувалася в усіх регіонах України: як на територіях, що були у складі росії, Радянського Союзу, так і на тих, що опинилися під владою Польщі, Австро-Угорщини чи

інших країн [20].

У 1994-2000 рр. спостерігалася досить стабільна мовна ідентифікація, а саме: 61 % населення вважали українську своєю рідною, 36 % – російську [18]. Станом на 2019 рік лише 46 % українців у побутовому житті говорили лише українською мовою, інші – або переважно російською, або однаково часто суржиком (російською і українською мовами разом) [18]. Мовна проблематика завжди була актуальною для України від моменту здобуття незалежності і до сьогодні.

Справжньою точкою біфуркації в українській політиці ідентичності стала Революція Гідності (або Євромайдан) листопада 2013-лютого 2014 року [7]. До цього в Україні вона вважалась радше амбівалентною, не маючи системного характеру. Питання будування самостійної української ідентичності на системному рівні значною мірою залежною від політичної підрозділу, під час аналізу змін мовного законодавства від перших років здобуття незалежності [6].

В умовах воєнного стану Україна зробила значний поступ назустріч державній мові. Динаміка і характер змін у 2022 році дозволяє стверджувати про запуск стрімкої «самоукраїнізації» суспільства. Українська мова, утверджуючись зусиллями мільйонів українців, стала реальною зброєю в умовах російсько-української війни. Вільно спілкуючись державною мовою, громадяни України набагато сумлінніше почали ставитися до захисту своїх мовних прав [17].

Популяризації на все українське (вітчизняне) сприяли:

- асоціації безплатних мовних курсів;
- національний проєкт «Єдині»;
- телевізійні освітньо-розважальні програми («мовні битви»);
- українськомовні етери на радіо та телебаченні;
- деколонізація громадського простору та шкільних програм;
- збільшення вимог до набуття громадянства України;

– заклики лідерів громадської думки спілкуватися рідною та посилювати гуманітарний фронт;

– перша в історії України Нобелівська премія, яка була виголошена українською мовою [17].

Порушення мовних прав в країні починали сприйматися як ознака поганого тону, зниження ділової репутації.

Російська збройна агресія призвела до масштабного переміщення населення зі Сходу України в центральні та західні регіони. Оскільки, переважна більшість внутрішньо-переміщених осіб були російськомовні, то в нових регіонах для них склалися сприятливі умови для опанування української мови [9]. У 2022 р. відбувалося стрімке зростання інтересу до опанування української мови не лише в Україні, а й в усьому світі. Зокрема, нашу солов'їну мову почали вивчати лідери країн, зіркові актори, спортсмени, бізнесмени, всі ті, котрі підтримують нашу країну.

Після початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, чимало викладачів закладів вищої освіти, порушуючи законодавство країни, продовжували викладати російською мовою. У зв'язку з цим, в університетах, з числа викладачів та здобувачів вищої освіти, починають з'являтися посади мовних омбудсменів. Спочатку було охоплено заклади вищої освіти Півдня та Сходу країни. Проте згодом, така практика, масштабована мільйонами популярних профілів і масових груп у соціальних мережах, динамічно вирушила у всі куточки нашої держави.

Наприкінці 2022 р. Київський міжнародний інститут соціології провів цікаве опитування: «Мова та ідентичність в Україні на кінець 2022 р.». Результати дослідження зафіксували ряд показових зрушень у мовній ситуації нашої країни (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Результати соціологічного опитування Київського міжнародного інституту соціології «Мова та ідентичність в Україні», 2022 р.»

№ п/п	Основні результати дослідження
1.	Збільшення в повсякденному житті частки респондентів, які спілкуються українською мовою та відповідно зменшення частки російськомовних.
2.	Спілкування 52 % респондентів у родинному колі тільки або переважно українською, тільки або переважно російською лише 16 %.
3.	Українською мовою на роботі чи в навчанні спілкуються навіть трохи більше, ніж вдома.
4.	Різде збільшення у 2022 р. частки людей, які вважають російську мову взагалі неважливою.
5.	Вагоме зростання на Півдні й Сході України кількості громадян, котрі пов'язують себе з українською національністю. Якщо 2017 р. таких було 64 %, то 2022 р. – 90 %

Джерело: сформовано автором на основі [17]

Результати соціологічного опитування дослідницької агенції Info Sapiens підтвердило значне зміцнення позицій української мови. Зокрема, за його результатами, упродовж 2022 р. частка україномовних збільшилася на 16 % (з 46 % у лютому 2022 р. до 62 % у січні 2023 р.) і навпаки – за цей період частка російськомовних українців зменшилася з 26 % до 13 % [18].

Спостерігається стрімке збільшення популярності української мови в інтернет-просторі. Для прикладу, онлайн-біржа Freelancehunt налаштувала свій власний сервіс таким чином, щоб будь-яка пошукова сторінка для користувачів з України, відкривалася лише українською. За інформацією ресурсу, частка фрилансерів, яка до війни обирала українську мову, коливалася в межах лише 11–30 %. Після російського вторгнення цей показник виріс у декілька разів і наразі становить 96 % [19].

Отже, 2022 р. продемонстрував, що з початком повномасштабного вторгнення росії, мовна культура в нашому суспільстві зазнала досить кардинальних змін. Зокрема, зросла роль відповідального лідерства, підвищився рівень гуртування інтелектуалів громадянського суспільства, вдосконалюється парадигма світу, утверджуються позиції закону, цементується конституційний статус державної мови тощо. Українська мова

перестала бути лише засобом комунікації. Її глибинна екзистенційна складова, проявлена в контексті сутнісного перегляду духовного досвіду, національної ідентичності та самобутності, набула вагомості пріоритетності для кожного свідомого громадянина України.

РОЗДІЛ 2

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОВНОЇ ПОЛІТИКИ В УКРАЇНІ В СФЕРІ ОСВІТИ В УМОВАХ ВІЙНИ

2.1. Загальна характеристика закладу вищої освіти в Україні

Полтавський державний аграрний університет – це престижний заклад вищої освіти Полтавського регіону, а й України в цілому, який проводить інноваційну освітню діяльність з підготовки фахівців європейського рівня як для агропромислового комплексу, так і для інших галузей національної економіки України [1]. За свою майже вікову історію університетом підготовлено досить значну кількість висококваліфікованих спеціалістів. Випускники університету обіймають керівні посади як в українських, так і в іноземних бізнес-структурах, працюють у державних органах влади, міністерствах України тощо.

Щороку Полтавський державний аграрний університет випускає близько 1400 кваліфікованих фахівців. Серед яких відомі аграрії, Герої України, успішні бізнесмени, політики, науковці, громадські діячі, банкіри та просто успішні люди.

Університет має розвинену інфраструктуру навчальних і науково-виробничих підрозділів. Наразі до складу університету входять 2 навчально-наукові інститути та 4 факультети (рис. 2.1):

- ННІ економіки, управління, права та ІТ;
- ННІ агротехнологій, селекції та екології;
- інженерно-технологічний факультет;
- факультет ветеринарної медицини;
- факультет обліку та фінансів;
- факультет технології тваринництва та продовольства.

Сукупно в їх складі налічується 28 кафедр.

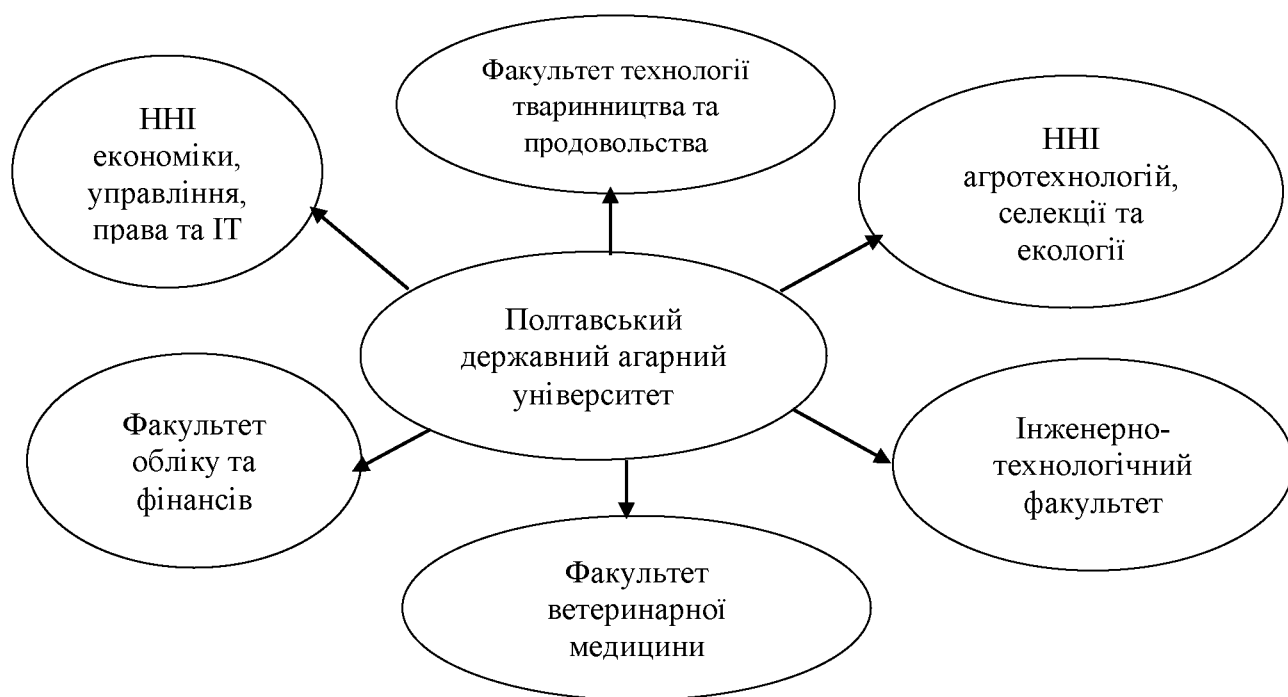

Рис. 2.1. Структура навчальних підрозділів Полтавського державного аграрного університету, 2024 р.

Всі наведені на рис. 2.1 навчально-наукові інститути та факультети сприяють поширенню наукових знань і проводять культурно-просвітницькі заходи.

Окрім цього, до складу Полтавського державного аграрного університету входять наступні навчально-виробничі підрозділи (рис. 2.2).

Загалом у навчально-науково-виробничому комплексі навчається понад 9 тис. студентів. Станом на сьогодні університет здійснює підготовку фахівців за 29 спеціальностями. Освітній процес відбувається в чотирьох навчальних корпусах. З метою забезпечення культурного розвитку студентської молоді для студентського самоврядування було збудовано п'ятий корпус.

До послуг студентів одна з найукомплектованіших фаховою літературою бібліотек Полтавщини. Її фонд налічує майже 40 тис. томів. Окрім бібліотеки, університет має військову кафедру, яка здійснює підготовку офіцерів запасу.

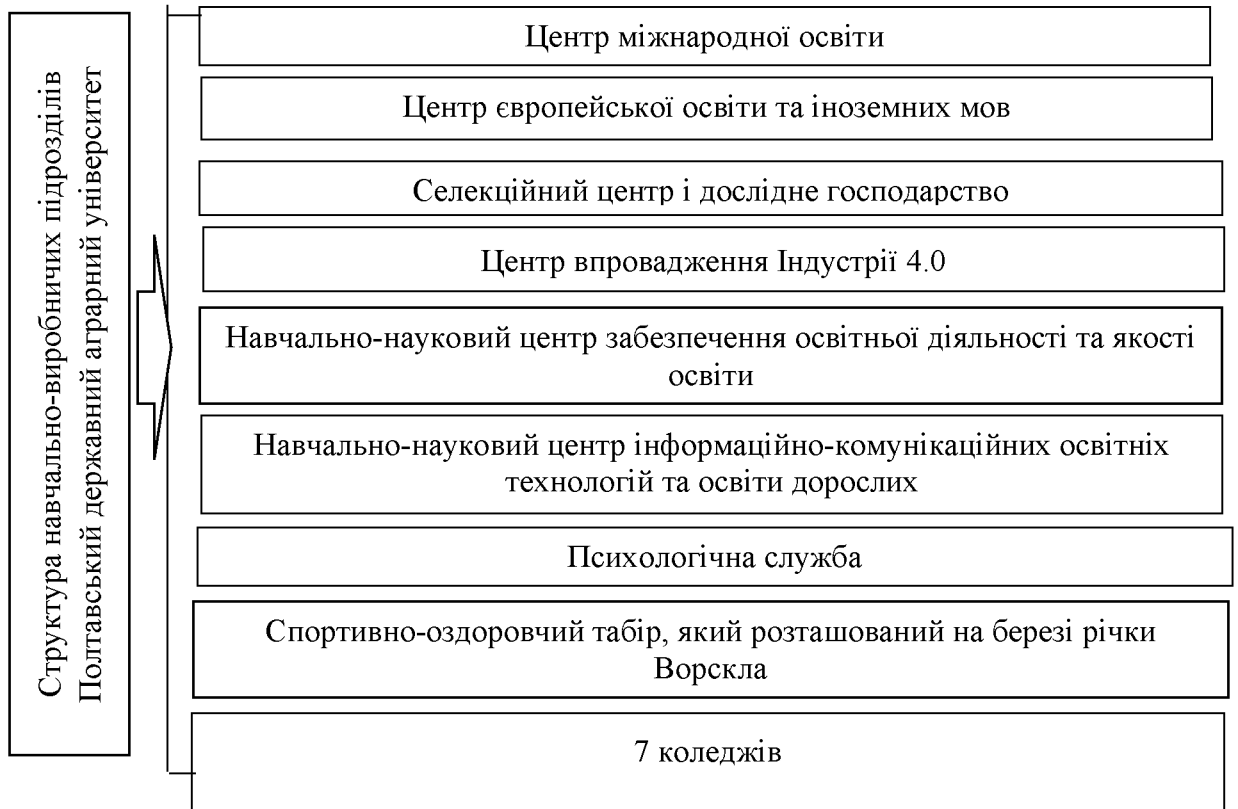

Рис. 2.2. Основні навчально-виробничі підрозділи Полтавського державного аграрного університету, 2024 р.

Освітній процес забезпечує професорсько-викладацький склад із 314 осіб, з яких 300 (95,5 %) мають наукові ступені та/або вчені звання: докторів наук – 67 (професорів – 57), кандидатів наук – 219 (доцентів – 190), членів-кореспондентів – 3, академіків – 11 [1].

Підготовка науково-педагогічних кадрів здійснюється через аспірантуру і докторантуру. За сімома спеціальностями в аспірантурі навчається 366 осіб, за двома спеціальностями в докторантурі – 9 осіб.

В університеті функціонує спеціалізована вчена рада (шифр Д 44.887.01) зі спеціальностей 08.00.03 – економіка та управління національним господарством та 08.00.04 – економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності). Зокрема, за останню каденцію з 2017 р. у ній захищено 5 докторських і 14 кандидатських дисертацій [1].

У квітні 2003 року Полтавському державному аграрному університеті було створено мовний центр – як результат співпраці академії з університетами Хоенхайм (Німеччина) та ВОРУ (Австрія) в рамках проекту Європейського союзу TEMPUS-TACIS «Еколого-економічне рослинництво» [27].

Важливим елементом мовного центру ПДАУ являється вивчення іноземних мов. Центр являється логічним продовженням цієї співпраці та аналогом мовного центру університету Хоенхайм. Центром зацікавився Гете-Інститут в Україні та запропонував свою методичну підтримку.

Викладають у мовному центрі ПДАУ англійську та німецьку мови. Окрім цього у центрі надаються консультації щодо міжнародних іспитів з іноземних мов. Групи слухачів формуються за рівнем знань. Заняття проводять висококваліфіковані викладачі, які використовують найсучасніші методи викладання. Після закінчення курсів видається сертифікат, який дає право на проходження практики та навчання за кордоном.

Кафедра публічного управління та адміністрування Полтавського державного аграрного університету розпочала свою діяльність з 1 серпня 2016 року. Постановою Кабінету Міністрів від 27 вересня 2016 р. № 674 «Деякі питання реформування системи професійного навчання державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування» [13] до Постанови Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 «Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти» [14] внесено зміни у наступній редакції: «У переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої освіти, затверженому постановою Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266 (Офіційний вісник України, 2015 р., № 38, ст. 1147) [1]:

– у позиції «07 Управління та адміністрування» цифри і слова «074 Публічне управління та адміністрування» виключити;

– доповнити перелік такою позицією: 28 Публічне управління та адміністрування 281 Публічне управління та адміністрування

Завідувачем кафедри публічного управління та адміністрування призначили доктора наук з державного управління, професорку Лозинську Тамару Миколаївну.

До складу новоствореної кафедри увійшли: доктор наук з державного управління, доцент Писаренко В. П., кандидат економічних наук, доцент Сердюк О. І.; кандидат економічних наук, доцент Мирна О. В.; кандидат педагогічних наук, доцент Шупта І. М.; кандидат наук з державного управління Кононенко М. М., асистент Браславець Т. М. [1].

Основна місія кафедри: сприяння державотворенню в Україні шляхом підготовки висококваліфікованих фахівців з публічного управління та адміністрування, освітній рівень яких поєднуватиметься з високими моральними якостями, а діяльність служитиме гуманним цілям суспільного розвитку [1].

Станом на 01.09.2023 р. освітній процес на кафедрі публічного управління та адміністрування працює 2 доктора наук, 6 кандидатів наук та 2 старших викладача кафедри. Розглянемо організаційну структуру кафедри публічного управління та адміністрування Полтавського державного аграрного університету (додаток А).

З'ясовані основні складові концепції діяльності кафедри публічного управління та адміністрування (додаток Б):

– підготовка бакалаврів і магістрів з публічного управління та адміністрування, здатних забезпечити ефективне використання механізмів публічного управління з метою сприяння економічному розвитку держави та підвищенню добробуту населення;

– постійне підвищення якості надання освітніх послуг за рахунок використання сучасних освітніх технологій, зокрема інтерактивного навчання.

Створення та діяльність кафедри обумовлюються необхідністю формування нового типу службовця публічної сфери, знання, компетенції та вміння якого відповідатимуть потребам сучасного суспільства, а саме:

- демократизації та лібералізації суспільного життя;
- дотриманню прав і свобод громадянина та людини;
- верховенству права, забезпеченню законності та правопорядку.

Професорсько-викладацьким складом кафедри виконується наукова робота за темою «Формування ефективної системи публічного управління в Україні» (№ 0117U003104, 2017-2026 рр.), в межах якої викладачами кафедри досліджуються наступні питання (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Перелік основних питань, які досліджуються професорсько-викладацьким складом кафедри публічного управління та адміністрування Полтавського державного аграрного університету

№ п/п	Зміст основних питань
1.	Обґрунтування напрямів розвитку місцевого самоврядування в парадигмі децентралізації влади та співпраці територіальних громад.
2.	Удосконалення державної молодіжної політики в умовах зростання соціальної мобільності.
3.	Проблеми управління кадрами в органах державної влади та місцевого самоврядування, використання лідерського потенціалу.
4.	Державна політика підтримки підприємництва, налагодження комунікації між бізнесом і владою, формування публічно-приватного партнерства.
5.	Розвиток інструментальних засобів електронного урядування, інформаційно-аналітичних систем, систем підтримки прийняття рішень в сфері публічного управління та адміністрування національним господарством

У додатку В визначені основні елементи моделі фахівця з публічного управління та адміністрування

Розглянемо основні напрямки науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти спеціальності «Публічне управління та адміністрування» Полтавського державного аграрного університету (табл. 2.2).

Таблиця 2.3

Основні напрямки науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти спеціальності «Публічне управління та адміністрування» Полтавського державного аграрного університету

№ п/п	Зміст основних питань
1.	Участь у науково-дослідній роботі наукового гуртка «Територія науки».
2.	Участь у міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях та конференціях, що проводяться в закладі вищої освіти за підсумками проходження виробничих і переддипломних практик та виконання наукових досліджень.
3.	Участь у конкурсах наукових робіт і олімпіадах за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування.
4.	Участь в наукових дослідженнях, які проводяться кафедрою в межах виконання наукового консультування та розроблення господарсько-розрахункових наукових тем за договорами, укладеними з організаціями публічної сфери.
5.	Можливість публікувати наукові статті з публічного управління та адміністрування у виданнях, відкритих для молодих науковців.

Джерело: сформовано автором на основі [1]

Здобувачі вищої освіти спеціальності «Публічне управління та адміністрування» під керівництвом викладачів кафедри також залучаються до наукової роботи.

У 2016 р. завідувачка кафедри, професорка Т. Лозинська була керівником наукової госпрозрахункової теми «Паспортизація Білоцерківської сільської об'єднаної територіальної громади Миргородського району Полтавської області», яка виконувалася за цивільно-правовим договором № 7 від 31.05.2016 р., укладеним з Полтавським обласним благодійним фондом «Фонд розвитку громади «Ініціатива» [12].

У 2017 р. професоркою Т. Лозинською проведено консультування фахівців СТОВ «Світоч» Карлівського району Полтавської області. Консультація стосувалась питань надання органами публічної влади адміністративних послуг сільськогосподарським підприємствам (договір № 58 від 01.09 2017 р.).

Окрім, зазначених нами напрямків науково-дослідної роботи кафедри публічного управління та адміністрування, викладачами кафедри здійснюється (рис.2.3).

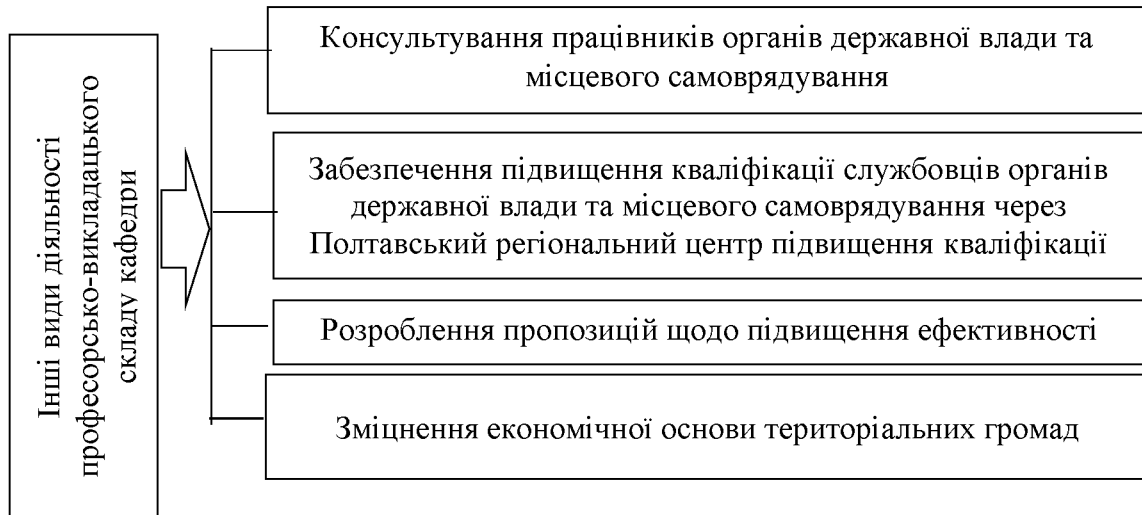

Рис. 2.3. Інші види діяльності кафедри публічного управління та адміністрування Полтавського державного аграрного університету

У 2018 р. доктором наук з державного управління, професором Т. Лозинською проведено консультації з питань наукових досліджень, їх організації та наукового обслуговування членів Полтавського обласного фонду «Фонд розвитку громад «Ініціатива» з наступних питань:

- оцінка витрат трудового потенціалу;
- оцінка витрат економічного потенціалу території.

Спільно з Полтавським обласним благодійним фондом «Фонд розвитку громади «Ініціатива»» проведено дослідження щодо визначення потенційних економічних втрат міст обласного значення в результаті створення навколо них об'єднаних територіальних громад (договір № 36 від 13.08. 2018 р.) [1].

У 2019 р. завідувачкою кафедри, професоркою кафедри Т. Лозинською та професоркою О. Сердюк здійснювалось наукове консультування для Полтавського обласного фонду «Фонд розвитку громад «Ініціатива» з питань просторового розвитку міст обласного значення та використання трудових ресурсів (договір №23/4/1 та №23/4/2 від 08.07.2019 р.) [12].

У 2020 р. колектив кафедри під керівництвом професора Т. Лозинської виконував госпдоговірну тему «Підвищення ефективності публічного управління на місцевому рівні» на замовлення «Бюро гендерних стратегій і бюджетування» за Договором №19 від 06.07.2020 р. [1].

Дослідження проводилося за наступними напрямками (рис. 2.4).

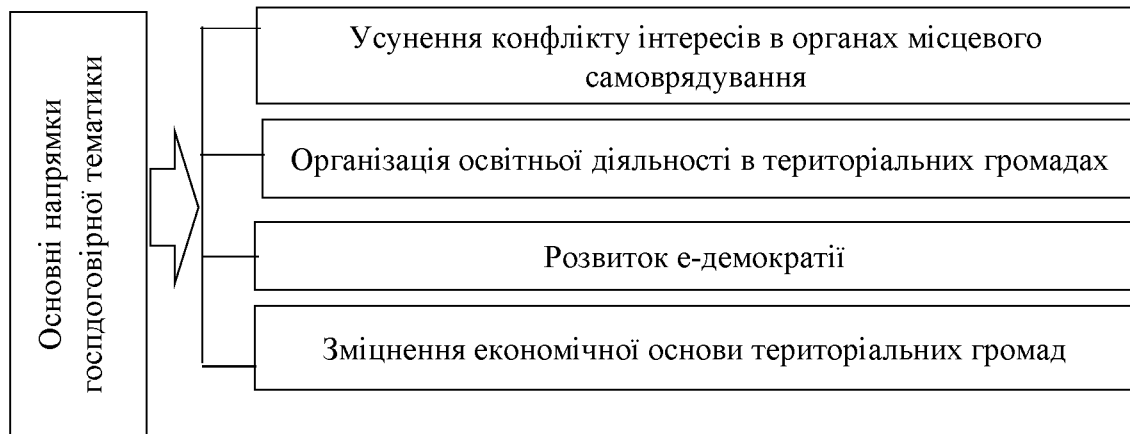

Рис. 2.4. Основні напрями госпдоговірної тему «Підвищення ефективності публічного управління на місцевому рівні» кафедри публічного управління та адміністрування на замовлення «Бюро гендерних стратегій і бюджетування», 2020 р.

За результатами дослідження опубліковано 2 розділи у колективній монографії «Економічний, організаційний та правовий механізм підтримки і розвитку підприємництва», 6 наукових статей у вітчизняних і зарубіжних виданнях, методичний посібник «Організація надання правової допомоги органам місцевого самоврядування» (в рамках обласної Програми правової освіти населення) та 9 тез науково-практичних конференцій різних рівнів [1].

У 2021 р. колектив кафедри під керівництвом завідувачки кафедри, професорки Т. Лозинської виконував госпдоговірну тему «Підвищення ефективності публічного управління на місцевому рівні» на замовлення «Бюро гендерних стратегій і бюджетування» за Договором № 8 від 27.05.2021 р. [12].

За результатами роботи студентського наукового гуртка «Територія науки» з жовтня 2018 р. на кафедрі публічного управління та адміністрування видається збірник матеріалів наукових досліджень молодих учених кафедри публічного управління та адміністрування «Територія науки» (додаток В)

Дослідження проводилося за наступними напрямками (рис. 2.5).

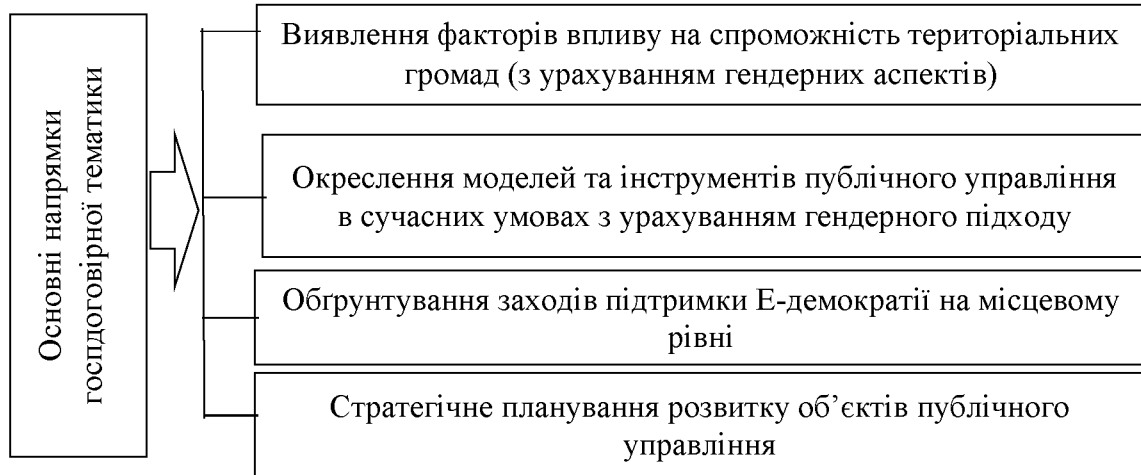

Рис. 2.5. Основні напрямки госпдогвірної тему «Підвищення ефективності публічного управління на місцевому рівні» кафедри публічного управління та адміністрування на замовлення «Бюро гендерних стратегій і бюджетування», 2020 р.

Відповідальна за випуски Шупта І. М. – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри публічного управління та адміністрування. Діяльність наукового гуртка «Територія науки» спрямована на розвиток творчих здібностей здобувачів вищої освіти з метою набуття ними фахових (професійних), особистісних, когнітивних компетенцій, а також досвіду одержання знань та умінь через дослідження [1].

Заняття наукового гуртка проводять провідні викладачі кафедри, котрі мають досвід викладацької та наукової роботи. Кожен співробітник кафедри здійснює керівництво студентськими науковими роботами в межах наукового гуртка «Територія науки». Результати роботи гуртка щорічно видаються в студентському науковому збірнику [1].

Здобувачі вищої освіти спеціальності 281 Публічне управління та адміністрування є переможцями щорічного конкурсу студентських наукових робіт «Від студентського самоврядування – до самоврядування громад" Полтавської обласної ради.

Відповідно до положень Законів України «Про освіту» [22], «Про вищу освіту» [16, ст. 7] та «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [15, ст. 21] мовою освітнього процесу на кафедрі публічного управління та адміністрування Полтавського державного аграрного університету є державна мова.

Окрім цього, питання захисту мови та її утвердження, серед професорсько-викладацького складу кафедри публічного управління та адміністрування було, є і залишається ключовим. Усі викладачі кафедри, без винятку, з питань дотримання мовного законодавства є прикладом для своїх здобувачів вищої освіти. Вони відчують велику відповідальність за утвердження української мови як державної.

Професорсько-викладацький склад кафедри публічного управління та адміністрування спілкується виключно державною мовою:

– під час навчальних занять і в навчальних матеріалах (крім предметів і курсів, які згідно з освітньою програмою закладу освіти викладаються іноземною мовою);

– у спілкуванні викладачів між собою, з іншим персоналом кафедри та університету, іншими закладами освіти як зі здобувачами освіти (вихованцями), так і між собою.

Отже, Полтавський державний аграрний університет – це престижний заклад вищої освіти не лише Полтавського регіону, а України в цілому. За свою майже вікову історію університетом підготовлено досить значну кількість висококваліфікованих спеціалістів. Університет здійснює інноваційну освітню діяльність з підготовки фахівців європейського рівня згідно чинного законодавства України.

2.2. Основні особливості формування мовної політики у закладах вищої освіти в Україні в умовах російської агресії

До початку повномасштабного вторгнення росії не була готова Освітня система Україна. У зв'язку з цим, напочатку збройної агресії було ухвалено рішення щодо припинення освітнього процесу в усіх закладах освіти, у тому числі Полтавському державному аграрному університетові та оголошення канікул терміном на два тижні [28].

Пізніше Міністерство освіти і науки України надало рекомендації, враховуючи які заклади освіти самі мали визначитися з відновленням процесу навчання в дистанційні формі, щоб уберегти здобувачів освіти та персонал від ризиків, які пов'язані з війною [2]. Тонкощі організації освітнього процесу в умовах війни на даний момент регламентуються положеннями Наказу МОН «Про деякі питання організації роботи закладів фахової передвищої, вищої освіти на час воєнного стану» від 07.03.2022 [29].

В Полтавському державному університеті створені найкращі можливості для виховання справді патріотичних, вольових, освічених громадян України. У 2017 році у парламенті був зареєстрований законопроект під №5670д «Про забезпечення функціонування української мови як державної», 25.04.2019 р. прийнятий Верховною Радою України в цілому. Стаття 21 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [30, ст. 21] говорить про те, що мова освітнього процесу досліджуваного закладу вищої освіти – державна.

Наразі правовий статус української мови визначає Конституція України [21], прийнята Верховною Радою України 28 червня 1996 року. У статті 10 вказано: «Державною мовою в Україні є українська мова. Держава забезпечує всебічний розвиток і функціонування української мови в усіх сферах суспільного життя на всій території України [21, ст. 10]. Окрім цього, в даній статті вказується наступне: «Держава сприяє вивченню мов міжнародного

спілкування. Застосування мов в Україні гарантується Конституцією України та визначається законом» [21, ст. 10].

Відповідно до статті 7 Закону України «Про освіту» мовою освітнього процесу в закладах освіти є державна мова [31, ст. 7]. Держава гарантує кожному громадянину України право на здобуття формальної освіти на всіх рівнях (дошкільної, загальної середньої, професійної (професійно-технічної), фахової передвищої та вищої), а також позашкільної та післядипломної освіти державною мовою в державних і комунальних закладах освіти [31, ст. 7] (додаток Б).

Відповідно до цього Закону, мовою освітнього процесу в Полтавському державному аграрному університеті є державна мова [32]. Дана норма кореспондується Конституцією України [21] положенням статті 21 Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» і статтею 48 Закону України «Про вищу освіту» [34, ст. 48] (додаток В).

Окрім цього, в університеті діє Положення про організацію освітнього процесу в Полтавському державному аграрному університеті [35]. У п.1.5 Положення вказано, що мовою викладання в університеті є державна мова. Університет має право прийняти рішення щодо викладання однієї чи декілької дисциплін англійською або іншими іноземними мовами, забезпечивши при цьому знання здобувачами вищої освіти відповідної навчальної дисципліни державною мовою [35].

Отже, на основні вищенаведеної інформації визначимо нормативно-правове забезпечення застосування державної мови в Полтавському аграрному державному університеті (рис. 2.6).

Отже, законодавством нашої країни тричі наголошено, що «мова освітнього процесу, у тому числі в Полтавському державному аграрному університеті – українська». Таким чином, освітній процес має відбуватися виключно державною мовою, тобто українською. Така вимога встановлена

Конституцією та законами України, яких як педагогічний склад так і здобувачі вищої освіти мають неухильно дотримуватися.

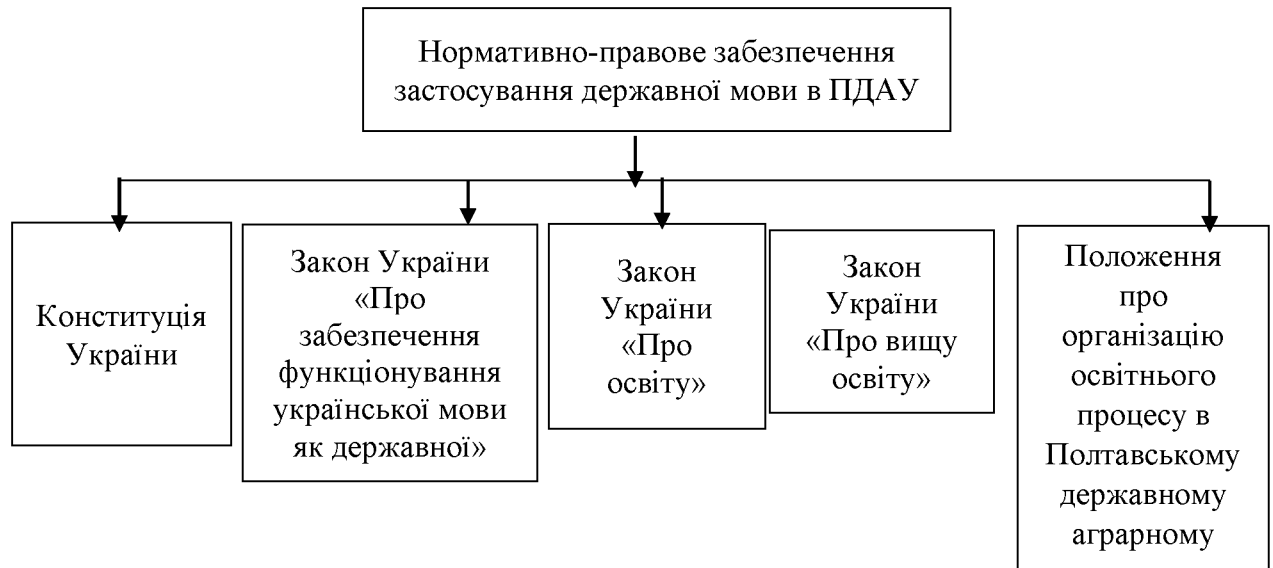

Рис. 2.6. Нормативно правове забезпечення застосування державної мови в Полтавському аграрному державному університеті

Джерело: сформовано автором на основі [29]

Варто наголосити, що університет має право ухвалити рішення про викладання однієї кількох або всіх дисциплін, виконання індивідуальних завдань та проведення контрольних заходів англійською мовою, за умови що усі здобувачі освіти, які вивчають відповідні дисципліни, володіють англійською мовою. У разі якщо є письмове звернення від однієї чи більше студентів, Університет забезпечує переклад державною мовою.

Документація в Полтавському державному аграрному університеті ведеться відповідно до Типової інструкції з діловодства у закладах вищої освіти, затверджена Кабінетом Міністрів України від 17.01.2018 р. №55 [35]. Згідно інструкції: «Університет здійснює діловодство державною мовою, крім випадків, передбачених про мови в Україні». Нормативно-правова документація університету упорядкована у відповідності до вимог (номенклатурна справа № 02.2-05).

Викладання усіх навчальних дисциплін державною мовою здійснюється на належному рівні. Українською мовою проводяться засідання Вченої ради

університету, ректорату, семінари, наради, збори трудового колективу, міжнародні конференції друкуються тексти оголошень, повідомлень, плакатів тощо.

Отже, визначимо ключові напрямки застосування державної мови в Полтавському державному аграрному університеті (рис. 2.7).

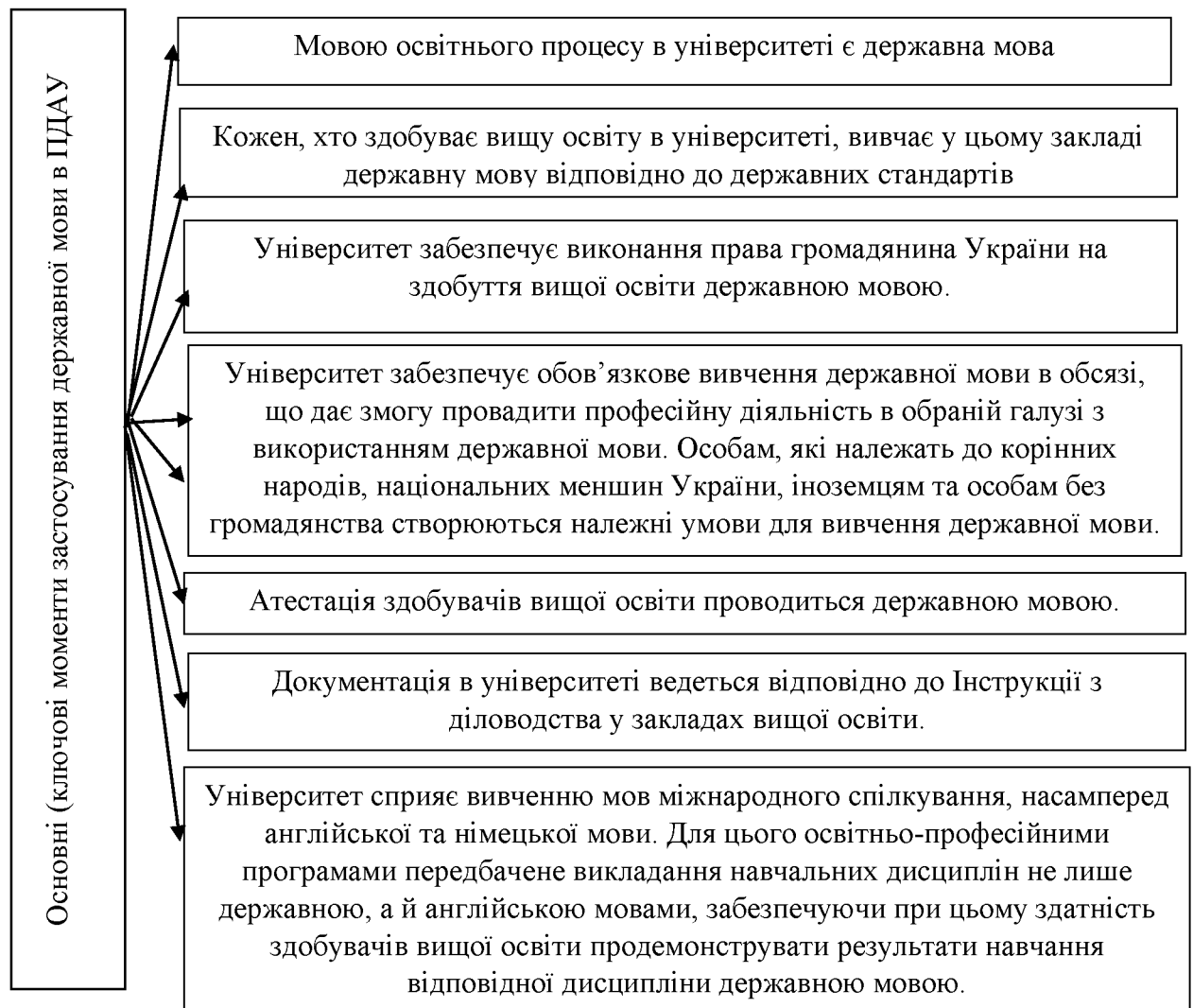

Рис. 2.4. Основні напрямки застосування державної мови в Полтавському державному аграрному університеті

Мовою повсякденного спілкування науково-педагогічних працівників університету, здобувачів вищої освіти та їх батьків є українська мова.

Усі учасники освітнього процесу дотримуються єдиного мовного режиму як на заняттях, так і в позаурочний час, зокрема в гуртожитках.

Кількість здобувачів вищої освіти, які охоплені українською мовою навчання, становить 100%.

Отже, застосування мов в університеті визначається Законами України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», «Про освіту» та «Про вищу освіту» та Положенням про організацію освітнього процесу в Полтавському державному аграрному університеті.

2.3. Шляхи вдосконалення мовної політики в закладах освіти в Україні в умовах війни

Мова є не лише самоорганізована система мовних одиниць, а й являє собою, національний мовний організм, що розвивається, взаємодіючи при цьому з різними сторонами життя етноспільнот. Саме мова забезпечує нормальне функціонування національного (державного) організму в усіх його виявах – політичному, економічному, культурному.

У період становлення і консолідації нації потрібна єдність мови всієї нації. Такою мовою може бути тільки жива, а не мертва мова: вона повинна швидко і гнучко розвиватися, відбиваючи в собі всі соціальні та техногенні зміни суспільства, вбирати в себе виразні багатства діалектів та літературної мови. Саме такою мовою може стати на теренах української етноспільноти українська мова».

Більшість вчених зазначають, що основна визначальна роль, призначення, мови в суспільному вжитку – це комунікативна. «Мова виникла з потреб комунікації, і вся її організація підпорядкована цим потребам. Комунікативна функція є важливим чинником розвитку мови. Спілкування – це не тільки діалог реальних осіб – певний текст може бути адресований і уявному співбесідникові, й самому собі(мовлення внутрішнє), і більшому чи меншому загалу, всьому народові» [36].

Комунікація – це спілкування, обмін інформацією. Тому мова виникла та існує передусім для того, щоб люди могли спілкуватися. Адже інформація – це відомості, доступні для розуміння, а також є важливими для поведінки того, кому вони адресовані. Інакше кажучи, текст тоді буде нести важливу інформацію, коли зміст його та відомості якимось чином вплинуть на поведінку того, хто її сприйматиме. Таким чином, «мовно-комунікативна політика держави має бути спрямована на розуміння, конструктив і діалог з усіма політичними силами, проведення модернізаційних перетворень.

Завдання подолання суперечностей та негараздів конкретної практики реалізації мовної політики держави в системі закладів вищої освіти, мають охоплювати, на нашу думку, декілька напрямів. Насамперед, це стосується реформування чинного законодавства, яке регулює освітню сферу.

З цієї точки зору науковці зазначають наступні напрями подальшого розвитку нормативно-правової бази державної мовної політики в Україні у сфері освіти (рис. 2.5).

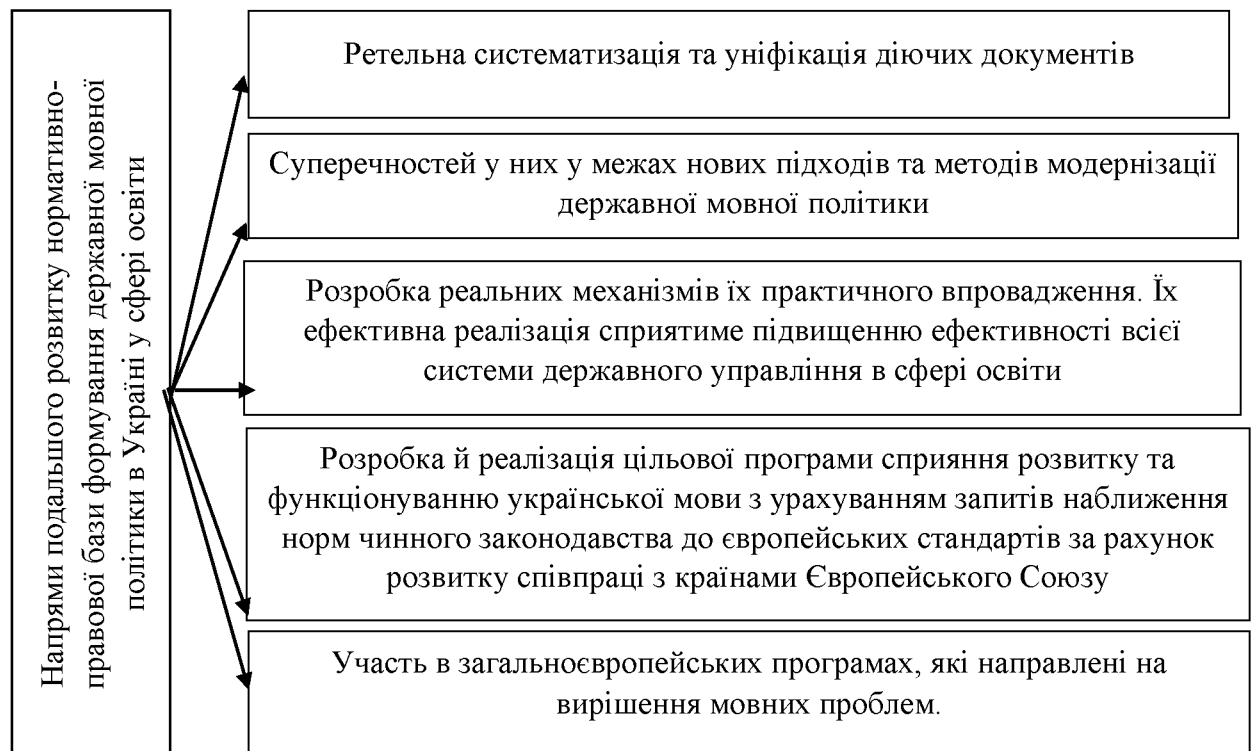

Рис. 2.5. Перспективні напрями подальшого розвитку нормативно-правової бази державної мовної політики в Україні у сфері освіти, 2025 р.

Геополітична складова національної ідеї розколола українське суспільство й державу на два вектори: один спрямований на росію, другий – на Європейський Союз. Закріплення двовекторності на законодавчому рівні поглибило розкол в українському суспільстві, що може призвести до втрати цілісності та розпаду Української держави.

Наступним ключовим напрямом подолання наявних суперечностей реалізації мовної політики держави в системі освіти, на нашу думку є вирішення різноманітних організаційних проблем практичної діяльності у цій сфері. Можливими напрямками у цьому можуть бути наступні (табл. 3.2).

Таким чином, успішність «реалізації концепції мовної політики в галузі освіти насамперед визначається ефективністю механізмів її регулювання.

Окрім зазначеного, варто відмітити важливе значення для розвитку та піднесення престижу української мови громадських ініціатив. З цією метою, зазначимо досвід вітчизняних вищих навчальних закладів, зокрема: Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна та Національного університету «Києво-Могилянська академія» [37].

Спочатку в січні цього року ректорат харківського вишу ухвалив рішення запровадити на добровільних засадах посаду *омбудсмена* з-поміж представників професорсько-викладацького складу. Університетським уповноваженим із захисту державної мови став завідувач кафедри української мови М. Філон. Він має контролювати дотримання мовного законодавства та сприяти популяризації української мови.

В Полтавському державному аграрному університеті пропонуємо затвердити нові правила внутрішнього розпорядку, які б чітко вимагали уникати в університеті спілкування російською мовою як мовою країни-агресора. В цьому випадку ідеться про розмови на перервах в усіх 5-ти корпусах університету, у їдальнях, коридорах, бібліотеці, на території університету. Тобто, комунікація здобувачів вищої освіти університету в позанавчальний час обов'язково має здійснюватись державною мовою.

Таблиця 2.3

Перспективні напрями вирішення різноманітних організаційних проблем практичної діяльності у цій сфері

Назва напрям	Його значення
Регулярне проведення науково-практичних конференцій, присвячених практиці викладання української мови та використання її в навчальному процесі.	Узагальнивши досвід, отриманий у ході таких конференцій, слід розробити рекомендації для відділів освіти на місцях, передбачити організаційні й фінансові можливості налагодження прямих контактів між учителями різних районів і областей для обміну досвідом та навчально-методичними матеріалами
Проведення Міністерством освіти і науки України конкурсу експериментальних новітніх концепцій викладання української мови в закладах вищої освіти з використанням інноваційних технологій	Досить значну користь може принести аналіз методики та вивчення минулого й сучасного досвіду викладання української мови як іноземної. Його можна використати у практиці викладання української мови іноземцям, що навчаються й працюють у нашій державі, або особам, які мають бажання набути українське громадянство.
Державне нагородження переможця конкурсу «Учитель року» в номінації «Українська мова» до відповідного рівня	Щорічне представлення переможців; надання спеціальних призів від спонсорів конкурсу
Розширення практики надання вищої освіти в закладах вищої освіти України з поєднанням спеціальності «Українська мова» з однією з європейських іноземних мов.	Передбачене право викладання обох предметів у навчальних закладах відповідних рівнів акредитації. Для випускників комбінованих спеціальностей
Щорічний звіт вищих навчальних закладів зі статусом національних університетів в Міністерство освіти і науки України про використання української мови в навчальному процесі та суспільному житті закладу.	Розширення таких закладів вищої освіти у наступні роки.
Розробка сценаріїв і літературно-музичного супроводу найрізноманітніших учнівських і студентських свят і забезпечення максимального ознайомлення з ними через управління освіти на місцях та Інтернет.	Доступ для користувачів Інтернету відеотеку, де наочно відображалися б варіанти реалізації відповідних сценаріїв для різних вікових груп, створити електронну базу сценаріїв, відеоматеріалів, музичних записів тощо для проведення заходів з відзначення Дня рідної мови, Дня української мови та писемності.

Нові правила внутрішнього розпорядку контролюватимуть дотримання мовного законодавства та сприятимуть активній популяризації української мови в університеті.

За недотриманні «Нових правил внутрішнього розпорядку Полтавського державного аграрного університету» жодних каральних санкцій не передбачено. Адже, сенс насправді полягає далеко не в цьому. Нові правила скоріше стосуватимуться прояву внутрішнього вибору, особистої самоідентифікації і разом з тим утвердження колективної згуртованості здобувачів вищої освіти.

Згідно даних щорічного звіту Уповноваженого із захисту державної мови Тараса Креміня у 2023 році до його офісу надійшло 96 звернень порушення мовного законодавства в закладах як вищої так і фахової передвищої освіти. Загальна кількість отриманих скарг в 2,5 раза перевищувала показник 2022 року. В офісі мовного омбудсмена вважають, що причиною різниці в кількості звернень є не погіршення ситуації з дотриманням вимог законів, а, скоріше, зростання активності студентів і їхньої готовності до захисту своїх мовних прав [38]. Більшість звернень стосувалися порушень вимог щодо використання державної мови в освітньому процесі закладу освіти, Найбільша кількість надійшла з Києва, Харкова, Одеси та Дніпра.

У зв'язку з цим, ми пропонуємо затвердження посади мовного омбудсмена, в Полтавському державному аграрному університеті на добровільних засадах з поміж представників професорсько-викладацького складу. Наразі посади мовних омбудсменів запроваджено в деяких провідних вищих навчальних закладах України. Зокрема: Харківському національному університеті імені Г. С. Сковороди та Південноукраїнському національному педагогічному університету імені К. Д. Ушинського, де основними питаннями захисту мовних прав здобувачів вищої освіти університету опікуватиметься не його співробітник навчального закладу, а здобувачка вищої освіти. Це являється показово практикою для інших закладів вищої освіти в Україні.

ВИСНОВКИ

З'ясовано, що мова є одним з важливих елементів культурної ідентичності, яка є однією зі складових поняття нації. Мовна ідеологія – це набір переконань щодо мови, сформованих її носіями щодо раціоналізації чи обґрунтування сприйняття мовної структури та використання, який відображається у «самоочевидних» ідеях та трактуваннях певної групи щодо ролі мови у соціальному досвіді її членів. Визначено й охарактеризовано її основні функції: регулювання практичного мовного режиму у публічній сфері, продукування, нормативування та регулювання ідентичності.

Обґрунтовані особливості мовної політики України в умовах воєнного стану. З'ясовано, що у 2022 р. на передній план вийшла інтегративно-означувальна функція української мови. При цьому, російська мова, залишаючись для певної частини українців засобом комунікації, фактично перестала бути для них маркером національної належності.

Встановлено, що з початком повномасштабного вторгнення росії, мовна культура в нашому суспільстві зазнала кардинальних змін та перестала бути лише засобом комунікації. Повномасштабне вторгнення сприяло активізації процесу українізації. Українська мова поступово починає домінувати на Півдні та Сході України), а також у сферах неформального спілкування, професійної зайнятості та віртуального простору.

Визначена структура навчальних підрозділів Полтавського державного аграрного університету: ННІ агротехнологій, селекції та екології, ННІ ННІ економіки, управління, права та ІТ, факультет обліку та фінансів, інженерно-технологічний факультет, факультет технології виробництва та переробки продукції тваринництва, факультет ветеринарної медицини.

З'ясовані основні напрямки науково-дослідної роботи здобувачів вищої освіти спеціальності «Публічне управління та адміністрування Полтавського державного аграрного університету: участь у науково-дослідній роботі

наукового гуртка «Територія науки»; участь у міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях та конференціях, що проводяться в закладі вищої освіти за підсумками проходження виробничих і переддипломних практик та виконання наукових досліджень; участь у конкурсах наукових робіт і олімпіадах за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування.

Визначено, що мовою освітнього процесу в Полтавському державному аграрному університеті є державна мова. Застосування мови освітнього процесу в університеті визначається Законами України «Про забезпечення функціонування української мови як державної», «Про освіту» та «Про вищу освіту».

Охарактеризовано, основні статті Закону України «Про забезпечення функціонування української мови як державної» [15], зокрема: володіти державною мовою та застосовувати її під час виконання службових обов'язків зобов'язані керівники закладів освіти всіх форм власності, педагогічні, науково-педагогічні й наукові працівники.

Обґрунтовані основні напрями подальшого розвитку нормативно-правової бази державної мовної політики в Україні у сфері освіти. Зокрема: систематизація та уніфікація діючих документів, усунення суперечностей у них у межах нових підходів та методів модернізації державної мовної політики; розробка реальних механізмів їх практичного впровадження, наближення норм чинного законодавства до європейських стандартів за рахунок розвитку співпраці з країнами Європейського Союзу.

З'ясовано, що важливе значення для розвитку та піднесення престижу української мови мають не тільки заходи державної політики, але й громадські ініціативи.

Запропоновано в Полтавському державному аграрному університеті, на добровільних засадах, з поміж представників професорсько-викладацького складу, ввести посаду мовного омбудсмена. Нами визначені основні його

функції: контроль за дотриманням мовного законодавства в університеті та сприяння популяризації української мови. З'ясовано, що наразі і посади мовних омбудсменів уже запроваджено в декількох провідних вищих навчальних закладах України. Серед них: Харківський національний університет імені Г. С. Сковороди та Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського.